מתוקה שנת העובד

בְּרִבּוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאוּת עֵינָיו: מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם מְעַט וְאִם הַרְבֵּה יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לָעָשִׁיר אֵיֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישֹׁן: (קהלת ה י-יא).[1]

פירוש דעת מקרא לפסוקים

ברבות הטובה – השפע, אם ירבה נכסים. **רבו אוכליה** – כי יצטרך להרבות עבדים ושפחות ובקר ... והם מכלים את התבואה.[2] **ומה כשרון** – אם כן, מה ההצלחה והתועלת. **לבעליה** – של הטובה. **כי אם ראות עיניו** – רק בעיניו יוכל לראותה, אבל הוא גופו אינו נהנה מן השפע הזה. אדרבא:[3]

מתוקה שנת העובד – את אדמתו, חלקת שדהו, בניגוד לעשיר המעביד אחרים בשדותיו הרבים.[4] **אם** – בין אם יש לו הרבה או מעט.[5] ולעומתו: **והשבע** – השפע הרב של העשיר בעל הנכסים הרבים ומשמשיהן, **איננו מניח** – אינו נותן לו לישון במנוחה, מפני שהוא דואג לנכסיו גם ביום וגם בלילה.[6]

קהלת רבה פרשה ה פיסקא י – הנאה מהראיה[7]

״בְּרִבּוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ״ - ר׳ חנניה ור׳ יונתן שאלו למנחם טלמיא ... מהו זה שמשה אומר לבני ישראל: ״ויענך וירעיבך ויאכילך את המן״ (דברים ח ג), וכי מאכל רעבון נתן להם הקדוש ברוך הוא המן לישראל? מה עשה? הביא לפניהם ב׳ קשואין, אחת שלימה ואחת שבורה.[8] אמר: זו השלימה בכמה היא? אמרו לו: בשני מנה. וזו השבורה בכמה? אמרו לו: במנה אחד. אמר להם: אין סופה של ההיא (השלימה) שייעשה בה כמו בשנייה (בשבורה)? אמרו לו: לא דומה, כשם שהוא מתהנה מן הטעם כך הוא נהנה מן הראיה.[9]

---

[1] כותרת הדף מעידה שתחילת מחשבתנו הייתה להתמקד בדרשות על ״מתוקה שנת העובד״, אך קפץ עלינו הפסוק הקודם: ״ברבות הטובה רבו אוכליה״ וביקש שנידרש מעט גם לו. ובאמת, שני הפסוקים האלה הם עניין אחד והולכים ביחד, מה שקצת נדיר בספר קהלת, כך לפחות עפ״י הפשט. והמדרש הולך בדרכו ודורש כל אחד לחוד. ומה שנספיק, נספיק, ככל שירווח הזמן והמקום.

[2] אולי קצת כמו שקהלת מעיד על עצמו בפרק ב פסוקים ד-יא: ״הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים ... קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלָם ... וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ״. זו הפניה של פירוש דעת מקרא עצמו.

[3] האמנם אין בראיה שום הנאה? להלן נראה דעות שונות.

[4] ״עשיר״ שבפסוק הוא כפשוטו אדם בעל נכסים רבים וגם מי שמעסיק עובדים אחרים. אך מי הוא ״העובד״ אליו מכוון קהלת? עבד? עובד שכיר? או ״עצמאי״ (בעל שדה או עסק קטן)? פירוש דעת מקרא נוקט במקרה האחרון: ״העובד את אדמתו חלקת שדהו״. וכך נראה גם מפירוש רש״י להלן שנוקט בתואר ״עובד אדמה״ – ראו דברינו איש האדמה בפרשת נח. אם כך, גם הוא 'בעל בית' עצמאי רק בהיקף קטן שמספק את רוב צרכיו בעצמו (אולי מה שפעם קראו משק אוטרקי). אם כך, אזי כל ההבדל הוא בהיקף המשק ומספר המועסקים על ידו?. אבל פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שנראה בהערה 6 להלן מסביר שמדובר ב״שכיר שהוא עובד בבית רבו ואין לו דאגה מה יאכל ומה ישתה״. ואם על עבד לא מדובר, אז נשארו לנו כל בעלי המקצועות החופשיים (של ימיהם) מאומנים למיניהם ועד מי שמשכיר את שעותיו.

[5] ועליו אומר שלמה בספר משלי יב יא: ״עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־לָחֶם״. הגם ששם הכוונה קצת אחרת לפי המשך הפסוק: ״וּמְרַדֵּף רֵיקִים חֲסַר־לֵב״. ההשוואה שם היא בין מי שמעבד שדהו ומטפל בנכסיו ובין מי שהולך בטל ומזניח את נכסיו. ראו בראשית רבה פב ח: ״עובד אדמתו ישבע לחם וגו׳ ... אמרו לו טוב מי שהוא חוכר שדה אחת ומזבלה ומעדרה ממי שהוא חוכר שדות הרבה ומובירן״. ראו עוד בגמרא סנהדרין נח ב: ״אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה - ישבע לחם, ואם לאו - לא ישבע לחם״.

[6] דברים דומים אפשר לקרוא גם בקהלת סוף פרק ב, בפרט פסוק כג שם: ״כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וְכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל הוּא״. ופסוק כו שם: ״כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא נָתַן עִנְיַן לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ״. באופן דומה מפרש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) את פשט הפסוקים לפני שהוא עובר לרובד הדרש: ״מתוקה שנת העובד - על פשוטו של פסוק זה השכיר שהוא עובד בבית רבו ואין לו דאגה מה יאכל ומה ישתה, כיון שבא הלילה מתוקה היא לו שנתו: אם מעט ואם הרבה יאכל, ישן בטוב שאין לו דאגה אחרת: והשבע לעשיר. מי שיש לו נכסים הרבה ודואג על נכסיו: איננו מניח לו לישון. וכן אמרו רז״ל (אבות פרק ב משנה ז): מרבה נכסים מרבה דאגה.״ וחסר כאמור המקרה של איש מקצוע שמשכיר את עבודתו מומחיותו לפי שעות או בקבלנות. איך הוא ישן בלילה?

[7] הרשינו לעצמנו לתרגם קטעים במדרש ואף להרחיב איפה שצריך, והחפץ בנוסח המדרש המלא והמדויק, יפנה למקור.

[8] שהיו שווים במידותיהם ומשקלם, רק האחד שבור והשני שלם. וההנחה היא שבכל מקרה, מי שקונה קישוא, חותך אותו.

[9] האדם אוכל בעיניים וזה הפירוש של ״ברבות הטובה, רבו אוכליה״. וכבר קדם למדרש קהלת, מדרש בראשית רבה סה יג פרשת תולדות, המקשר את הפסוק בקהלת עם בקשת יצחק מעשו: ״ועשה לי מטעמים״, וכן עם פיתוי האשה בגן עדן: ״ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאווה הוא לעיניים״. ואלה דברי מדרש בראשית רבה שם: ״ועשה לי מטעמים - ר׳ אליעזר בשם רבי יוסי בר זימרא אמר: שלשה דברים נאמרו בו בעץ שאכל אדם הראשון: טוב למאכל ויפה לעינים ומוסיף חכמה. ושלשתן נאמרו בפסוק אחד, שנאמר: וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל (בראשית ג ד) ... מכאן שהוא טוב למאכל ... מכאן שהוא יפה לעינים ... מכאן שהוא מוסיף חכמה. וכן יצחק אמר: ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי - אמר לו: בתחילה הייתי נהנה מן הראייה ועכשיו איני נהנה אלא מן הטעם. וכן שלמה אומר (קהלת ה) ברבות הטובה רבו אוכליה ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו - מכאן לסומין שאינם שבעים. אינו דומה מי שרואה סל ריקן ורעב, למי שרואה סל מלא ושבע״. ראו איך מתהפך הביטוי ״כי אם ראות עיניו״ במעבר מהפשט לדרש. ובין השיטין, נראה שהיה משהו בטענת בני ישראל על המן, שאמנם טעמו בו כל טעם שרצו (יומא עה ע״א), אבל לא היה לו המראה של האוכל. ראיתי מי שמפרש כך ונעלם ממני המקור.

מדרש תנחומא פרשת כי תשא סימן ג – משלמה לעמלי תורה

״כי תשא את ראש בני ישראל״, כך פתח רבי תנחומא בר אבא: ״מתוקה שנת העובד אם מעט אם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון״ (קהלת ה יא). אמרו לו לשלמה: אילו אחר אמר הפסוק הזה, היינו שוחקין עליו. אתה שכתוב בך: ״ויחכם מכל האדם״ (מלכים א ה), תאמר ״מתוקה שנת העובד אם מעט אם הרבה יאכל״?[10] אין הדבר כך, שכל מי שהוא רעב, אכל קמעא שנתו מתנדדת ממנו, אכל הרבה שנתו מתוקה.[11]

אמר להם: איני מדבר אלא בצדיקים ובעמלי תורה.[12] כיצד? אדם שכל שנותיו שלושים שנה, ומעשר שנים ואילך הוא עמל בתורה ובמצות ומת לשלושים שנה; ואדם אחד חיה שמונים שנה, ומעשר שנים ואילך עמל בתורה ובמצות עד שמת, אַתְּ אומר: הואיל ולא יגע הראשון אלא עשרים שנה בתורה וזה שיגע שבעים שנה, שהקב״ה מרבה לזה שכר יותר ממי שעסק בתורה עשרים שנה? לפיכך אני אומר: ״אם מעט אם הרבה יאכל״ ... שמתן שכרו של זה כמתן שכרו של זה.[13]

תדע, א״ר חנינא: שהרי משה שמש את ישראל במצרים ובמדבר מ׳ שנה וחיה ק״כ שנה, ושמואל כל ימי חייו שנים וחמשים וסבל משאן וטרחן של ישראל וּשְׁקָלָן הכתוב כאחד, שנאמר: ״משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו״ (תהלים צט), הוי: ״מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל וגו׳ ״.[14]

רש"י על הפסוק בקהלת – ביו משה לשמואל

מתוקה שנת העובד - עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט ובין שהוא אוכל הרבה, כי כבר הורגל בכך: והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון - ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן. דבר אחר: מתוקה שנת העובד את האלהים, אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה. משה פירנס את ישראל מ׳ שנה ושמואל הנביא פירנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה, שנאמר: ״משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו׳ ״ (תהלים צט). כך נדרש בתנחומא.[15]

קהלת רבה (וילנא) פרשה ה פיסקא יא – העבד שנרדם

מתוקה שנת העובד - מעשה ברבי שבא מן המרחץ, התעטף בבגדיו והתחיל לעסוק בצרכי צבור. מזג לו עבדו את הכוס ולא היה לו (לרבי) פנאי לקבל אותו ממנו. אדהכי והכי, נתנמנם העבד וישן לו. הפך רבי פניו וראהו ישן.

---

[10] ראו מקומות נוספים שהמדרש סונט בשלמה: איפה היא חכמתך, שבת ל ע״א (מות דוד), במדבר רבה יט ג (פרשת פרה אדומה).

[11] ראו לגבי כהן גדול בשבעת ימי ההכנה ליום הכיפורים, משנה יומא פרק א משנה ד: ״כל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשתה. ערב יום הכפורים עם חשיכה לא היו מניחים אותו לאכול הרבה מפני שהמאכל מביא את השינה״.

[12] ברור שדחיית פשט הפסוק, שעל זה ניתן להתווכח מי באמת ישן טוב העני עובד כפיים שאינו משתכר כל צרכיו או העשיר האוכל לשבעו, איננה אלא אמצעי רטורי של הדרשן לעבור לדרוש את הפסוקים בדרך הדרש, שזו כמובן מטרתו העיקרית.

[13] נקטנו נוסח תנחומא, אבל מדרש זה מצוי גם בקהלת רבה ה ד בדרשות על הפסוק שלנו: ״מתוקה שנת העובד״ וכן בשיר השירים רבה פרשה ו סימן ו בדרשות על הפסוק ״דודי ירד לגנו״ העוסק במיתת צדיקים. אפשר שהמקור לכולם הוא התלמוד הירושלמי מסכת ברכות פרק ב הלכה ח: ״כד דמך (כאשר מת) רבי בון בר רבי חייא, על (קם) רבי זעירא ואפטר עילוי (הפטיר עליו, הספידו): מתוקה שנת העובד ישן (גרידא) אין כתיב כאן, אלא: אם מעט אם הרבה יאכל. לְמָה היה רבי בון בר׳ חייא דומה? למלך ששכר פועלים הרבה, והיה שם פועל אחד והיה מִשְׁתַּכֵּר במלאכתו יותר מדאי. מה עשה המלך? נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות. לעיתותי ערב, באו אותם פועלים ליטול שכרן, ונתן לו שכרו עמהן מְשֻׁלָּם (בשלמות, שכר שלם). והיו הפועלים מתרעמין ואומרים: אנו יגענו כל היום, וזה לא יגע אלא שתי שעות, ונתן לו שכרו עמנו משלם! אמר להן המלך: יגע זה לשתי שעות יותר ממה שלא יגעתם אתם כל היום כולו. כך יגע רבי בון בתורה לעשרים ושמונה שנה, מה שאין תלמיד וותיק יכול ללמוד למאה שנה״. (מוצרט לשם השוואה נפטר בגיל 35 והספיק להלחין למעלה מ 600 יצירות מוסיקליות). אבל כל זה נחמה שבדיעבד והספד על המת. לכתחילה, כל אדם רוצה להשלים את חייו, להתייגע כל היום ולהגיע אל השובע של העשיר (מי בחומר ומי ברוח). ועל כך באבות דרבי נתן נוסח ב פרק מא שמובא בסוף הדף.

[14] וכן הוא במסכת שמחות דרבי חייה פרק ג הלכה ב: ״היה רבי שמעון בן אלעזר (אומר): מָשָׁלוּ משל למה הדבר דומה? למלך ששכר שני פועלין, אחד עשה כל היום ונטל דינר, ואחד עשה שעה אחת ונטל דינר. אי זה מהן חביב, לא זה שעשה שעה אחת ונטל דינר? כך, משה רבינו שימש ישראל מאה ועשרים שנה, ושמואל חמשים ושתים שנה, ושניהם שוים לפני המקום, שנאמר: ויאמר ה׳ אלי אם יעמד משה ושמואל לפני, וכן הוא אומר: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו. עליהם ועל כיוצא בהם הוא אומר: מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל״. אבל בשמות רבה טז ד מצאנו ששמואל גדול ממשה מהטעם הבא: ״משה היה יושב ומי שהיה לו דין בא אצלו ונידון, שנאמר (שמות יח): וישב משה לשפוט את העם. אבל שמואל היה טורח בכל מדינה ומדינה ושופט כדי שלא יצטערו לבוא אצלו, שנאמר (שמואל א ז טז): וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית־אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַמָּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה״. ראו מדרש נאה זה שם ובדברינו שמואל בפרשת קרח.

[15] רש״י מצטט את מדרש תנחומא, אבל כפרשן מקרא הנאמן גם לפשט, אין הוא נזקק לפתיחת התנחומא, לקטע שהמדרש ;שוחק על שלמה המלך. אין צורך להמעיט בפשט ולסתור אותו על מנת לעבור לרובד המדרשי. רש״י מחזיר אותנו לפשט הפסוק כפי שראינו בדעת מקרא (ובפסיקתא זוטרתא בהערה 5) שאכן ״מתוקה שנת העובד״ – הוא שעובד את אדמתו הוא - והוא ישן ללא דאגות שיש לעשיר ובעל נכסים. משם עובר רש״י ל״דבר אחר״ ומביא את הדרשה על משה ושמואל. זה אולי ההבדל בין דרשן ״נטו״ (תנחומא) ובין פרשן/דרשן כמו רש״י שאחת ידו בפשט ואחת במדרש ואם צריך גם בפרד״ס כולו ובכל אחת משבעים הפנים שבהם התורה והמקרא נדרשים.

אמר: יפה אמר שלמה: ״מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון״, כגון אנו שאנו עוסקין בצרכי הציבור (הבריות), אף לישון לא יניחו לנו.[16]

אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מא – רשב"ג ורבי שמעון הרוגי מלכות

מעשה ברבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל שהיו יוצאים ליהרג. והיה רבי שמעון בן גמליאל בוכה. אמר לו רבי שמעון: רבי, מה אתה בוכה?[17] והלא בשתי פסיעות אתה נתון בצד אבותיך.[18] אמר לו: וכי תעלה על דעתך שאני בוכה שלא הייתי עוד קטמון שנים?[19] אמר לו: והרי הוא אומר: ״מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל״ (קהלת ה יא).[20]

אמר לו: ולא אבכה שאני יוצא ליהרג כעובד עבודה זרה וכמגלי עריות וכשופכי דמים וכמחללי שבתות? אמר לו רבי ישמעאל: על חנם, מימיך לא באת אשה לשאול לך על נדתה והאיש על נדרו והיית יישן או סועד, או שמא לא היתה שעה פנויה, או שמא לא הניחו השמש ליכנס? אמר לו: בין ישן בין סועד מצווה היה השמש: כל אדם בל ימנע מלהיכנס. אמר לו: ולא על חנם. אמר לו: פעם אחת הייתי יושב ובני אדם עומדין עלי וגס לבי עלי. אמר לו: כדיי אנו שאנו יוצאין ליהרג.[21]

שבת שלום ומועדים לשמחה
מחלקי המים[22]

---

[16] בתרגום מדרש זה מארמית לעברית, נעזרנו במדרש המבואר ובפירוש תורה תמימה על קהלת (פרק ה פסוק יא) שמביא נוסח בעברית. הרי לנו ״עשירות ושובע״ של העוסקים בצרכי הציבור שטורדים אותם ואינם מניחים אותם לישון. בהשוואה עם ״האזרח מן השורה״, אפילו המשרת והעבד שיש להם משימות ברורות וסדר יום מוגדר והם יכולים להתנמנם אפילו בשעת עבודתם. פירוש חדש ל״מתוקה שנת העובד״. ועל העול הרובץ על העוסקים בצרכי ציבור בהשוואה לתלמידי החכמים המכונסים בבית המדרש, כבר הרחבנו בדברינו אני ואתה עומדים בזירה בפרשת יתרו. ועל נושא העיסוק בצרכי הציבור או ״הרבים״, יש להאריך ולהרחיב בפעם אחרת. עד אז, ראו הדף העיסוק בצרכי ציבור וכן פרנס על הציבור בדפים המיוחדים.

[17] ראה שחל כאן שיבוש וצ״ל אמר רבי ישמעאל לרבן שמעון בן גמליאל (זה שבכה). ראו הנוסח במקבילה (מקור?) במכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דנזיקין פרשה יח: ״כבר היה רבי ישמעאל ורבי שמעון יוצאין ליהרג, אמר לו רבי שמעון לרבי ישמעאל: רבי, לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג וכו׳ ״. וכך גם בפסיקתא זוטרתא שמות כב כב וילקוט שמעוני פרשת משפטים.

[18] רבי ישמעאל (כהן גדול) מנסה לפייס את רבן שמעון בן גמליאל שבכה כאשר יצאו שניהם להריגה (הם שני ההרוגים הראשונים במדרש/פיוט על עשרה הרוגי מלכות). תחילה מנסה רבי ישמעאל לנחם את רבן שמעון בכך שהוא עתיד להצטרף אל אבותיו (בעולם האמת).

[19] ״קטמון״ זו לא ידענו פירושה (אולי 'כהמון'), אבל לפי ההקשר ברור שהכוונה לעוד כך וכך שנים. רבן שמעון עונה לרבי ישמעאל: וכי אתה מעלה בדעתך שעל כך שלא אחיה עוד קטמון שנים אני בוכה?

[20] רבי ישמעאל לא מחכה לשמוע על מה כן בוכה רבן שמעון. לצד דבריו הקודמים ״בשתי פסיעות אתה נתון בצד אבותיך״, הוא משלב את המוטיב שראינו לעיל במדרש תנחומא ובירושלמי על חייו הקצרים של ר׳ בון בר רבי חייא (הערה 12 לעיל). הפסוק בקהלת: ״מתוקה שנת העובד וכו׳ ״ שנאמר כהספד על ר׳ בון שנפטר בגיל צעיר, משמש כאן כצידוק הדין וכהשלמה עם הגזרה. כך היא קריאת המדרש 'בפשטות', אבל אפשר אולי גם קריאה אחרת, בלי סימן שאלה במשפט הקודם. רבן שמעון אומר לרבי ישמעאל: אל תעלה על דעתך שסתם אני בוכה (שאני פוחד מהמוות), איני בוכה אלא על כך שלא אחיה עוד קטמון שנים ואזכה לקיים תורה ומצוות שהרי אמרו חכמים: ״יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא״ (אבות פרק ד משנה יז). אינני ממהר להצטרף אל אבותי ואינני משלים עם הגזרה. בדרך זו, גם ״אמר לו״ האחרון הוא המשך דברי רבן שמעון. שני המשפטים האחרונים הם שלו (ובלי סימן השאלה). אני בוכה משום ששינת העובד יכולה להיות מתוקה גם אם אוכלים הרבה. קהלת אינו מקדש את אכילת המעט היינו את הפסקת החיים בגיל צעיר – קהלת מציע את שתי האפשרויות! כהספד ובדיעבד מדוע איש צעיר מת, זה בסדר לצטט את ה״מעט״ שבפסוק, אבל לא לתחילה. יש גם ״הרבה״ בפסוק, אומר רבן שמעון בן גמליאל: רציתי לחיות עוד קטמון שנים ולעסוק עוד בתורה ומצוות, רציתי שינה מתוקה שבאה אחרי אכילת הרבה! גם ר׳ בון היה שמח מן הסתם לחיות עוד שנים טובות , לקיים נונג שבתות ושמחת יום טוב ומעל לכל להוסיף ללמוד תורה ולקיים מצוות כאן בכולם הזה..

[21] קשה היה שלא להמשיך מדרש זה, למרות סופו הקשה. סוף דבר, רבן שמעון מגלה על מה הוא בוכה: על הריגתו והריגת רבי ישמעאל כאחרוני החוטאים בשלוש העבירות הקשות שעליהן ״יהרג ואל יעבור״ וכמחללי שבת (השמת חילול שבת בשורה אחת עם שלוש העברות הקשות של ״יהרג ואל יעבור״ מבקשת עיון נוסף, ראו הדף מנין לפיקוח נפש שדוחה שבת). רבי ישמעאל ממשיך לנסות למצוא צידוק וסיבה אמונית-דתית למותם הצפוי ומוצא אותם ב'גסות הלב' שאולי פעם את לא מיהר רבן שמעון לענות לאנשים פשוטים שפנו אליו והוא עסוק בענייניו. האם תשובה זו עדיפה על תשובת קהלת? האם אין זה דוגמת נחום איש גמזו שהחמיר כל כך על עצמו (תענית כא ע״א)? שמא עדיפה כבר תשובת קהלת שאין אנו יודעים קיצו של אדם וסיבותיו.

[22] ״ניסוך המים בחג כדי שיתברכו עליך מי גשמים״ (תוספתא סוכה ג יח).